O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

O‘ZBEKISTON DAVLAT JAHON TILLARI UNIVERSITETI

"TASDIQLAYMAN"
O‘zDJTU rektori
I.Tuxtasinov

"____" __________ 2025 yil

Oliy ta’limdan keyingi ta’lim institutiga kiruvchilar uchun 10.00.06-Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik ixtisosligidan

DASTUR

Toshkent – 2025

Mundarija

1.Kirish...32.

Kirish imtihonining asosiy talablari...3

3. Qiyosiy adabiyotshunoslik…………………………...………......3

4. Qiyosiy-tarixiy, tipologik tilshunoslik…................................5

5. Lingvistik tarjimashunoslik..7

1. KIRISH

Mamlakatimizda chet tillarini o‘qitishni rivojlantirish, ta’lim sifatini yuksaltirish, o‘quvchi yoshlarning chet tillarni o‘rganish bo‘yicha ko‘nikma va malakalarini oshirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining chet tillarni o’rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida qarorini amalga oshirishda boshqa fanlar bilan bir qatorda adabiyotshunoslik, tilshunoslik va tarjimashunoslikning ham o’z maqsadi va vazifalari mavjud.

Til murakkab muloqot tizimi hisoblanadi. Xalqlar muloqati uchun, ijtimoyi-siyosiy munosabatlar uchun ham til asosiy vositadir. Har bir xalqning rivojlanishida adabiy-aloqalar ham muhim o’rin tutadi. Adabiy aloqalarni rivojlantirish esa xalkdar o’rtasidagi ma'naviy-ma'rifiy munosabatlarni mustaxkamlashga xizmat qiladi.Tarjimashunoslik bo’lsa barcha xalqlar urf-odatlari va ilmiy ishlari bilan yaqindan tanishishga imkon beradi. Ko’rinib tuirbdiku, adabiyotshunoslik,tilshunoslik va tarjimashunoslik kabi fanlar yurtimiz ravnaqida muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur dastur kiyosiy adabiyotshunoslik, chogishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik ixtisosligi buyicha tayanch doktoranturaga kirish imtyufni uchun muljallangan. Ushbu dastur 'diyosiy adabiyotshunoslik, tilshunoslik va tarjimashunoslik buyicha ilmiy izlanishlar, dolzarb muammolar, zamonaviy yunalishlar, nazariy ta'limotlar, adabiy alok;alar va lingvistik maktablar, lingvistik konsepsiyalarga oid bilim va kunikmalarni tekshirish va bax,olash uchun ishlab chikilgan.

2 KIRISH IMTIHONINING ASOSIY TALABLARI

10.00.06 - Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog’ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik mutaxassisligi bo’yicha tayanch doktoranturaga kirish imtihonida quyidagi mavzular bo’yicha o’z fikr-mulohazalarini bayon qila olishi talab etiladi.

Qiyosiy adabiyotshunoslik ,qiyosiy-tarixiy, tipologik va chog’ishtirma tilshunoslik hamda lingvistik tarjimashunoslikka oid materiallar adabiyotshunoslik,jahon adabiyoti,adabiyot nazariyasi ,tipologiya, psixolingvistika, kognitiv lingvistika, lingvokulturologiya, tillarni qiyosiy tarixiy o’rganish, xalqlarning madaniyati, tarixi, urf-odatlari bilan shug’ullanuvchi mamlakatshunoslik fanlari bilan bog’liqdir.

Tadqiqotchi nazariy grammatika, nazariy fonetika, leksikologiya, stilistika kabi fanlardan ham yetarli bilim va ko’nikmalarga ega bo’lishi zarurdir.

BAHOLASH MEZONI

Baho	Talabgorning bilim darajasi
100 – 86 “A’lo”	Talabgor berilgan savollar bo’yicha xulosa qila oladi, ijodiy fikrlay oladi. Qiyosiy adabiyotshunoslik bo’yicha mustaqil mushohada yuritadi, olgan bilimini amalda qo‘llay oladi, qiyosiy adabiyotshunoslik hamda dissertatsiyasining mavzusi bo’yicha berilgan savollar mohiyatini tushunadi, biladi, ifodalay oladi, aytib beradi hamda tasavvurga ega deb topilganda.
85-71“Yaxshi”	Talabgor qiyosiy adabiyotshunoslik bo’yicha mustaqil mushohada yuritadi, olgan bilimini amalda qo‘llay oladi, qiyosiy adabiyotshunoslik hamda dissertatsiyasining mavzusi bo’yicha berilgan savollar mohiyatini tushunadi, biladi, ifodalay oladi, aytib beradi hamda tasavvurga ega deb topilganda.
56–70 “Qoniqarli”	Talabgor olgan bilimini amalda qo‘llay oladi, qiyosiy adabiyotshunoslik hamda dissertatsiyasining mavzusi bo’yicha berilgan savollar mohiyatini tushunadi, biladi, ifodalay oladi, aytib beradi hamda tasavvurga ega deb topilganda.
0 –55 “Qoniqarsiz”	Talabgor qiyosiy adabiyotshunoslik bo’yicha dasturni o‘zlashtirmagan, ushbu yo’nalish mohiyatini tushunmaydi hamda qiyosiy adabiyotshunoslik bo‘yicha tasavvurga ega emas deb topilganda.

DASTURNING ASOSIY MAZMUNI

Qiyosiy adabiyotshunoslik

Qiyosiy adabiyotshunoslik fanining maqsad va vazifalari. Qiyosiy adabiyotshunoslik fani tarixi va nazariy asoslari. Qiyosiy-tarixiy uslub tushunchasining paydo bo'lsihi va rivojlanishi. Adabiy janr tushunchasi. O'rta asr va uyg'onish davri g'arb va sharq adabiyotining taraqqiyoti.Xalq og'zaki ijodining adabiyotshunoslik rivojidagi o'zni. Ma'rifatparvarlik adabiyoti. Adabiyotshunoslikda metodologik tendentsiyalar.Sinhron va diahron ta'sirlar. XIX asr mutafakkirlari pozitsiyasining qiyosiy tahlili. Gegel' vaChernishevskiylarning adabiyotshunoslik tarakdiyotiga kushgan xissasi va goyalari axamiyati. AKD1 (R.Uellek. V.Friderix), Germaniya (M.Kesting, K.Vays, D.Xamburger), Fransiya (Klod Pishua, Anri Granjar), Ruminiya (A.Dima), Slovakiya (D.Dyurishin), Rossiya (A.N.Veselovskiy) adabiyotshunoslik maktablari tadkikotlarining kiyosiy adabiyotshunoslik uchun ahamiyati. Adabiyotshunoslikda pozitivizm taraqqiyoti. XX asrda qiyosiy adabiyotshunoslik taraqqiyoti. Milliy, mintaqaviy va jahon adabiyoti tushunchalari. Adabiy oqimlar va yo'nalishlar. San'atda va hayotda shakl va ma'no tushunchasi. Shakl va ma'no o'rtasidagi munosabat. Asarning «ichki shakl» va «tashqi shakl»i va uning san'at va adabiyotda mazmuni. San'at hayotni anglash vositasi. Navoiy va Shekspir. Badiiy ijodda ma'no va shakl. Asarning ob'ektiv g'oyasi va muallif g'oyasi. Xarakter, kompozisiya va syujet. Badiiy tasvirda realistik va norealistik taliinlar. Badiiy nutq va unga qiyosiy aadbiyotshunoslik nuqtai nazaridan qarash. Til milliy madaniyat ko'zgusi.Badiiy asarning lisoniy xususiyatlari. Badiiy asarlarda adabiyotlararo dialogizm masalasi. Muallif obrazining badiiy asarda aks etishi. So'zlarning kuchma ma'nosi (troplar va ularning turlari). Intonasiya va sintaksis. Lingvokul'turologik aspektda suzlarning kupma'noliligi. Yozuvchi tilining manbalari. Til madaniyati taraqqiyotida yozuvchining roli. Badiiy adabiyot taraqqiyoti qonuniyati. Badiiy asar qiyosiy tahlili. "Neobarakko" va "sehrli realizm". Lotin Amerikasi adabiyotining asosiy muammolari va janrlari. Nasrda diktatura mavzusining qalamga olinishi (Markes, Karpent'er, Asturias) va uning rus va Markaziy Osiyoga ta'siri. G.G.Markesning "Yolg'izlikning yuz yili" romani nasriy va falsafiy asar sifatida. Ta'sir va aks ta'sir masalalari. "Yangi roman" tushunchasi va unga sharqona va g'arbona munosabat. Ingliz va o'zbek milliy romanchiligi maktablariga munosabat. V.Skot, J.Zaydon va Qodiriy romanlariga yangicha munosabat. Mifologizm va mifopoetika. T.Pulatov va rus adabiyoti. X.Ismoil va ingliz tilidagi adabiyot. Badiiy adabiyotning narratologik xususiyatlari. Lotin amerikasi adabiyotida qiyosiylik.Yapon va koreys adabiyotlarining qiyosiy aspektlari. Afrika mamlakatlari adabiyotining qiyosiy manzarasi.XX-XXI asrlar bo'sag'asida qiyosiy adabiyotshunoslik. Globalizm sharoitida millatlararo yaqinlashuv jarayoni. Buyuk adabiyotlar va "kichik" adabiyotlar munosabati. Intertekstuallik qiyosiy adabiyotshunoslik ob'ekti sifatida. Dekonstruktivizm va she'riyatdagi zamonaviylashuv. Dramaturgiyadagi epik va liro-simvolik oqimlar.Globalizm sharoitida qiyosiy adabiyotshunoslik qismati.

TAVSIYA ETILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI
QIYOSIY ADABIYTOSHUNOSLIK
Asosiy adabiyotlar

1. Comparative literature in the age of multiculturalism. Edited by Carles Bernheimer. The John Hopkins University Press. – London, 1995.
2. Gale Contextual Encyclopedia of American Literature. 2009, Gale. – USA.
3. Oxford companion to English literature. Margaret Drabble. Oxford University press. 2000.
4. Халлиева Г. Қиёсий адабиётшунослик. – Т.: MUMTOZ SO'Z, 2020.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Shunqing Cao. The Variation Theory of Comparative Literature. Chuan University China. Springer. – Verlag Berlin Heidelberg, 2013.
2. Theories of Comparative Literature. – South Valley University А.Н.Веселовский и сравнительное литературоведение [1939-1940];
3. Gale Contextual Encyclopedia of American Literature.– Gale. USA, 2009.
4. Oxford companion to English literature. Margaret Drabble. Oxford University press, 2000.
5. Жирмунский В.М. Сравнительное литературоведение. – Л., 1979.
6. Болтабоев Ҳ. Жаҳон адабиётшунослиги тарихи. Магистратура таълими учун дарслик. – Т.: MUMTOZ SO'Z, 2020.

Internet saytlari

1. http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2011/6/filologiya/galay.pdf
2. http://www.uz-translations.net
3. http://www.booksbooksbooks.ru
4. http://www.literature-online
5. http://www.twirpx.com/file/546814/
6. http://download.springer.com/static/pdf/909/bfm%253A978-3-642-34277-6%252F1.
7. http://www.svu.edu.eg/links/ictp/e_learning/links/courses/dr_%20khalil/THEORIES%20OF%20C%20L.3.pdf

1. http://www.lihachev.ru/pic/site/files/lihcht/2012_Sbornik/2012_Dokladi/202plen/028_2012_plen.pdf
2. http://dspace.kpfu.ru/xmlui/bitstream/handle/net/21473/10_153_A5-000526.pdf

4. Qiyosiy-tarixiy, tipologik chog'ishtirma tilshunoslik.

Qiyosiy tipologiyaning predmeti va maqsadi. Tillar tipologiyasi tillar tuzilishining umumiy qonunlarini o'rganuvchi tilshunoslikning alohida bo'limi. Lingvistik tipologiyaning rivojlanishi. Lingvistik tipologiya rivojlanishining asosiy faktorlari. Lingvistik tipologiya va uning predmeti. Tillar tipologiyasi bo'limlari: tipologiya, genetik tipologiya, (qiyosiy-tarixiy tilshunoslik), areal tipologiya (areal tilshunoslik). Xorijiy va ona tilining qiyosiy tipologiyasi fanning tarjima va chet tilini o'qitish metodikasi fanlar bilan aloqasi. Bu fanning kelib chiqishi va rivoji. Strukturaviy tipologiya. Til birliklarining semantik, strukturaviy rivojlanishi. Qiyosiy-tarixiy tilshunoslik namoyandalari va ularning bu fanga qo'shgan hissalari.

Tilda mikro va makrokategoriyalar va ularni qiyoslash. Makrokategoriyalar: grammatik kategoriyalar, semantik maydon, leksik - semantik guruh, sintaktik kategoriya, so'z yasash maydoni, so'z turkumi, sintaktik maydon va boshqalar. Makrokategoriyalar: tushuncha kategoriyasi (I.I. Meshchaninov), funktsional semantik maydon, (A.V. Bondarko), grammatik-leksik maydon, (E.V. Guliga, Ye.I. Shendels), tipologik kategoriya (J. Bo'ronov). Tipologik va milliy kategoriyalar. Funktsional-semantik, grammatik-leksik va tipologik kategoriya nazariyalarining bir-biriga yaqinligi va ular tildagi aynan bir til hodisasiga turlicha yondashishning natijasi ekanligi. Lingvistik tipologiyadagi asosiy parametrlar klassifikatsiyasi.

Lingvistik tipologiyaning asosiy rivojlanish omillari. Lingvistik tipologiyaning til yaruslariga ko'ra bo'limlari. Chog'ishtirma tilshunoslik va tipologiya. Qiyosiy-tarixiy tilshunoslik va tipologiya.

Ko'plik tipologik kategoriyasi. Tipologiyaning segment yarusi. N.Xomskiy tipologik qarashlari. Lingvistik universaliyalar. Turkiy tillar tipologiyasi, mayl tipologik kategoriyalar. Semantik tipologiya. Tillarning tovush tuzilishidagi tipologik farqlari. So'z tartibi tipologiyasi: qat'iy va erkin so'z tartibi. Maxmud Qoshg'ariyning "Devoni lug'atit turk" asarida tipologik qarashlar. Qiyosiy tipologiya va lug'at turlari. So'z boyligini boyishining tahlili. A.Navoiyning "Muxokamat-ul lug'atayn" asaridagi tipologik qarashlar. Tipologiyada allomorfizm tushunchasi. Qiyosiy tipologiya, chog'ishtirma tilshunoslik va semasiologiya. Por-royal grammatikasi. Qiyosiy tipologiya va leksik-stilistik usullar. Lingvokulturologiya va dunyoni qurish nazariyalari. Chog'ishtirma tilshunoslik predmeti. Qardosh va qardosh bo'lmagan tillarni qiyoslash. Kontrastiv lingvistika. Chog'ishtirma tilshunoslik metodlari. Kognitiv lingvistika va chog'ishtirma tilshunoslik.

TAVSIYA ETILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Аракин В.Д. Сравнительная типология английского и русского языков. – М.: Просвешение, 1989.
2. Abduazizov A.A. Hozirgi ingliz tili nazariy fonetikasi (ingliz tilida). – T., 2007.

3. Буранов Дж. Б. Сравнительная типология английского и тюрксих языков. – М.: Высшая школа, 1983.
4. Bo'ronov J.B. Ingliz va o'zbek tillari qiyosiy grammatikasi. - T., 1973.
5. Buranov J. Yusupov U. Et. Al. The Grammatical Structures of English, Uzbek and Russian. Part I. – T. 1986.
6. Буланин Л.Л. Фонетика современного русского языка. – М., 1970.
7. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. – М. 1996.
8. Виноградов В.В. Русский язык. – М., 1972.
9. Грамматика русского языка, I-II том. – М., 1960.
10. Гак Г.В. Сравнительная типология французского и русского языков. – М., 1977.
11. Джуманова Д.Р. Современный русский язык. Фонетика. – Ташкент, 2020.
12. Джуманова Д.Р. Лексическая система русского языка. – Ташкент, 2022.
13. Кононов. Грамматика современного узбекского литературного языка. – М-Л., 1960.
14. Расулова М.И. Проблемы лексических категории в лингвистике: Автореф. дисс. ... докт.филол.н. – Т., 1987.
15. Маслова В.А. Лингвокультурология. – М., 2011.
16. Сатимов Г.Х. Типология безличных предложений. – Т., 1987.
17. Фомина М.И. Современный русский язык. Лексикология. – М. 1990.
18. Хашимов Г. типология сложных предложений разносистемных языков. – Т., 1991.
19. Юсупов У.К. Проблема сопоставительной лингвистики. – Т., 1980.
20. Юсупов У.К. Проблема сопоставительной лингвистики. – М., 1983.
21. Юсупов У.К. Теоретический проблемы сопоставительной лингвистики. – Ташкент, 2008.
22. O'zbek tili grammatikasi. II. q. – T., 1976.
23. G'ulomov A., Asqarova M. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – T., 1961.
24. Hozirgi zamon o'zbek tili. II.q. – T. 1957.

5. Lingvistik tarjimashunoslik

Tarjima tarixi: Yevropa va Markaziy Osiyoda tarjimashunoslikning rivojlanishi. Tarjima maktablari. Yevropa va o'zbek tarjimonlarining faoliyati. Antik davr tarjimonlari. Yevropa va Markaziy Osiyodagi tarjima maktablari. Bog'dod tarjima maktabi. Tolido tarjima maktabi. Xorazm tarjima maktabi.

Tarjima va madaniyat. Tarjimaning madaniyatga aloqadorligi, madaniy so'zlar va ularning tarjima qilish yo'llari, tarjimaga xalq madaniyatining ta'siri, tarjimada madaniyat kategoriyalari, ekologiya, moddiy, ijtimoiy madaniyat. Xalqlar urf-odatlari, tushuncha, fikr va mulohazalari, diniy, siyosiy va ijtimoiy tuzumi, kishilarning odob va xulqlari, yashash tarzining tarjimada aks etishi.

Tarjimaning leksik muammolari. So'z va uning ma'nosi. So'z muqobillari. So'z muqobillarining turlari. To'liq muqobillar, yetarlicha bo'lmagan muqobillar va muqobil bo'lmaslik. Leksik transformatsiya.

So'z ma'nolarining turlari. Tarjimada so'z ma'nolari o'rtasida aloqalar. Lug'aviy va kontekstual ma'nolarning tarjimada berish yo'llari.

Tarjimaning grammatik muammolari. Tillar o'rtasidagi grammatik aloqalar. Grammatik tuzilish va tillar o'rtasidagi farqlar. Grammatik modellar. Grammatik muqobillik. Grammatik muqobillikning turlari. To'liq muqobillik, yetarlicha bo'lmagan muqobillik va muqobillikning yo'q bo'lishi. Morfologik va sintaktik muqobilliklar. Grammatik transformatsiya. Grammatik transformatsiya turlari. Tarjimada tushib qolish va qo'shish hodisalari.

Tarjimaning frazeologik muammolari. Tarjima va frazeologiya o'rtasidagi aloqalar. Frazeologik birikmalar va ularning turlari. Frazeologik birikmalardagi muqobillik turlari. To'liq muqobillik, yetarli bo'lmagan muqobillik va muqobillikning yo'q bo'lish hodisalari. Frazeologik birikmalarning tarjima qilish yo'llari va usullari.

Tarjimaning stilistik muammolari. Metafora va o'xshatish, metonimiya hodisalari. Stilistik troplarni tarjima qilish usullari. Stilistik ma'no, pragmatik ma'no, tarjimada stilistik funktsiyalarning ta'siri haqida.

Leksik muqobillik. Leksik muqobillik haqidagi tilshunoslar fikrlari. Muqobillik turlari. Muqobillik yarusi va adekvat tarjima haqida tushuncha. Leksik transformatsiya va uning turlari. Leksik substitutsiya, qo'shish, tushirib qoldirish, kompensatsiya. Antonimik tarjima.

Tarjimaning turlari. Ko'rib tarjima qilish (Sight translation). Ko'rib tarjima qilish metodikasi, qoidalari. Tarjima qilish usullari.

Ketma-ket tarjima. Metodlari, qonun-qoidalari, tarjima qilish usullari, semantik asos. Mikrorevyu. Simvol, belgilar, ularning turlari. Yozib olish (Note taking). Yozib olish turlari. Qisqartmalar.

Sinxron tarjima. Sinxron tarjimaning maqsadi, vazifalari va uning boshqa tarjima turlaridan farqi. Sinxron tarjima anjumanlardagi tarjima ekanligi. Sinxronist tarjimonni nutqini o'stirish. Sinxron tarjimada leksik birliklarni ishlatish yo'llari. Sintaktik bog'lanishni berilishi. Kategoriyali semantik komponentlar. Sinxron tarjima og'zaki tarjimaning eng yuqori ko'rinishi ekanligi. Matnning asosiy mazmunini ifoda etuvchi so'zlar va iboralarni topish yo'llari. Tarjima jarayonida xotirani rivojlantirish. So'zlar birikishida taxminiy mazmunni aniqlash. Gapning semantik mazmuniy qurilishini idrok etish. Sinxron tarjima jarayonida matndagi mavzu va rejani aniqlash. Sinxron tarjimadagi kommunikativ vaziyat va holat. Sinxron tarjimani anjumanga tayyorlash. Anjuman mavzusi va muammolari bilan tanishish uslubiyatini qo'llash.

TAVSIYA ETILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Barkhudarov L.S. Language and Translation. – M. 1975.
2. Solomov G. Tarjima nazariyasiga kirish. – T. 1978.

3. Barik H.C. A study of simultaneous translation. University of North Corolina, 1969.
4. Gerver D. Simultaneous interpretation and human information. – Oxford, 1971.
5. Zambert Sylvia. Aptitude testing for simultaneous interpretation at the University of Ottowo. – Ottowa, 1991.
6. Muminov O. A Guide to simultaneous translation. Tashkent. – 2005.
7. Чернов Г.В. Основы синхронного перевода. – М.: Высшая школа, 1987.
8. Чернов Г.В. Синхронный перевод: речевая компрессия – лингвистическая проблема. – М., 1989.
9. Чернов Г.В. Еше раз о схеме организация синхронного перевода: Тетрадь переводчика. – М., 1977. – №14.
10. Ширяев А.Ф. Синхронист синхронного перевода. – М., 1971.
11. Швейцер А.Д. К вопросу о наиболее рациональной схеме синхронного перевода: Тетради переводчика. – М., 1967.
12. Newmark Peter. A Textbook of translation. - Singapore., 1993.
13. Newmark Peter. Approaches to translation. G.B. 1993.
14. Muminov O., Sunnatov O. Translation History. - T., 2004.
15. World Book: Encyclopedia Z. – London, 1993.
16. Комиссаров В.Н. Общая теория перевода. – М., 1999.
17. Комиссаров В.Н. Современное переводаведение. – М., 2004.
18. G'afurov I., Mo'minov O., Qambarov N. Tarjima nazariyasi. - Toshkent., 2013.